

DAYKA GÁBOR KÉZIRATTÖREDÉKE A M. NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

A M. Nemz. Múzeum könyvtárának kéziratára az u. n. »irodalmi analekták« gyűjteményében többek közt Dayka Gábornak egy kézirat-töredékét is őrzi, mely oda a bélyeg tanúsága szerint a Jankovich-féle gyűjteménnyel került. Az egy lapnyi kézirat hitelességét maga Kazinczy Ferencz erősíti meg, a ki a következő jegyzettel látta el: »Dayka Gábor' kezeirása. Megholt mint Professor, Ungvártt, októb 20. 1796. Jegyzem ezt én Kazinczy Ferencz Széphalmon, 1808.« Ismeretes, hogy Kazinczy, midőn Dayka költeményeit kiadta, mindenfelől összegyűjtötte annyira sajnált barátjának és hívének kézirateit. Így kerülhetett töredékünk is kezei közé. Apró, de elég jellemző adalék e kis kézirat úgy Dayka Gáborra, mint arra az egész korra nézve, melyben a széphalmi mester buzgólkodása és ellenörködése mellett a modern magyar költői nyelv és stil vajadásának első nevezetes korszakát élte át.

A töredék ugyanis egy költemény némely részeinek kéziratea, mely költemény Dayka első Kazinczy által eszközölt kiadásában,¹ mint eredeti költemény szerepel »Amira« czím alatt, a mi annál feltünőbb, mert Dayka egy másik kéziratában, a mi szintén Kazinczy előtt állott, világosan meg van mondva, hogy fordítás. De eredeti gyanánt jelent meg a költemény a későbbi kiadásokban is, még az »Olcso Könyvtár«-féleében is.² pedig ennek toldalékában közölve van Csokonainak 1803 febr. 20-ikán Kazinczyhoz intézett levele is,³ a mely szintén mint fordítást tárgyalja. Erdélyi Pál,

¹ Újhelyi Dajka Gábor' versei. Öszveszedte 's kiadta barátja Kazinczy Ferencz. Pesten Trattner Mátyásnál, 1813. 41. l.

² Dayka Gábor költeményei. Olcso Könyvtár 59. sz. Budapest, 1879. 34.

³ U. o. 100. l.

a ki behatóan tárgyalta Dayka műfordításait, szintén nem vesz tudomást az Amira című költeményről.¹ Először az Abafi-féle Dayka-kiadásban² van megnevezve a szerző neve: Segrais. Ez a kiadás különböző kéziratok összevetése alapján készült s a szóban forgó költeménynek is több variánsát közli, a mi már azért is fontos, mert Kazinczy, mint tudjuk, a Dayka költeményein is igazított egyet-mást.³ Most azonban tudjuk, hogy Dayka miként próbálgatta a francia eredetit átültetni. S a variánsok érdekes bepillantást engednek az ő költői műhelyébe is, melyben a Kazinczy-féle műszerekkel egy eléggé önálló egyéniség dolgozott. A múzeumi töredék jelentősége abban áll, hogy a variánsok számát szaporítja egygyel. Vannak benne ugyanis sorok, a melyek az Abafi-féle kiadásban sem fordulnak elő. Már pedig e korszak iróinál s különösen költőinél legtöbb esetben tanulságosabb egy-egy műnek keletkezési processzusa, mint az elkészült mű. Hogy miként próbálgatják nyelvünk merev anyagát más és más hangnemek tolmácsolására alkalmassá tenni, ez oly érdekes és tanulságos kérdés, melynek megoldásához minden új adatot örömmel kell fogadnunk. A magyar költői nyelv és stílus történetének buvárai bizonynyal hasznát fogják venni ennek a közlésünknek.

Kéziratunk a kiadásokban előforduló szöveg 11-ik sorával kezdődik s hogy az összehasonlítást megkönnyítsük, azokat a helyeket, a melyek az összes eddig közölt szövegektől eltérnek, a nyomtatásban dőlt betűkkel tüntetjük fel:

Mit mivel a' kegyes? melly tájon keresem?
Melley táj lesz olly boldog, hol szembe jő velem?
Hol zöldellő fenyvek hartzolnak Boreassal,
 Hol bevájtam nevem' 's nevét ezer vonással?

¹ Erdélyi Pál, Dayka Gábor költészete. Figyelő XXII. k. (1887.) 255—257.

² Dayka Gábor költeményei. Kiadja Abafi Lajos. Nemzeti Könyvtár II. kötet. 23. 162. ll.

³ A M. N. Múzeum könyvtára őrzi a Kazinczy-féle Dayka-kiadás azon példányát, mely egykor a Bacsányi tulajdona volt. Mindjárt az első lapon »A' rény' becse« című vers címsorához Bacsányi aláhúzva a *rény* szót, a következő megjegyzést fűzte: »? ! nem Dayka faragta ezt; a kiadó hazudta rá!« L. Czeizel János erre vonatkozó közleményét az Egy. Phil. Közönyben XXIV. évf. 744. l.

Vagy a kristály forrás' virágos széliben,
Oh szép! hol szívemet kiöntém kebledben?
 Amor! ki szépemhez *(lassú) könnyű lengedezéssel*
 Napjában annyiszor repülsz 's *mellette* késel:
 Mondd: távúl-létemben foly könyjem' özöne,
 Mondd: már utban vagyok 's azonnal térj ide;
 Ha nem hint kelleme lép-vesszót szárnyaidnak.
S jelentsd mi sikerét érezted szavaidnak
 Mi édes érzés támad majd szívemben,
 Ha el-jutván, *előbb ötlöm szemekben!*
 'S felállván utamat *felfedező* dombjára,
 Ó az, a' kedves az, illy szót vesz ajakára!
 'S *egy lépésnél fogván a' víz partjára jut,*
 'S kiterjesztett karral *talán* előmbe fut.
 Tündérgondolatok! ébrenn is álmodoznak,
 Kik Amor iveitől sebhedve bádjadoznak.
 Bizonytalan kintsnek tapsolnak elibe,
 'S jövődő javokat használják eleve.
 Nélküle napjaim melly unalommal telnek
 'S a' legnyultabb napok *mellette* szárnyra kelnek.
Leülvén kettetskén a' terjedt bükk alá.
 Hol e sip másokét mind feljül haladá:
 'S jutalmul szépemnek *vevé* koszoruját
 Mi által nevelé Alkandernek bosszúját:
 »Zengd kedves! mondja majd, zengd szép énekedet,
 Mellynek tárgyul *tevé* minap *szelmesed'*.
 Így hatja szívemet *bús* fülmilék' nyögése,
Vagy híves tsermelyek' lassú tsergedezése.
Mivel nem biztatott igéző ajaka
 A' rózsák' kebelét nyitván Iker hava!
Lágy szél! melly a' korban e' vígság' lakhelyébe
Lengél, nem fujtad e az Istenek fülébe?

Kéziratunkban ezután az eddigieknél kisebb betűs írásban egészen fogalmazás-jellegűen a 34—38 sorok ebben a két szerkezetben fordulnak elő:

1. 'S jutalmul szépemnek *vevém* koszoruját
 Miáltal *nevelém* Alkander bosszúját
Leülvén a' terjedt Bükk hús árnyékában
 Hol mezei sipom
2. *Leülvén alatta a' terjedt bükkfának*
 Hol sipom hangjára sipok némulának
 S jutalmul szépemnek *vevém* koszoruját
 Miáltal *nevelém* Alkander bosszúját.

Még a 7—10 sorokat foglalja magában a töredék, ezek azonban semmi új változatot nem tartalmaznak.

Összesen tehát 25 olyan sort közölhattünk, a mely ebben a formában eddig ismeretlen volt. Az egész költemény 46 sorból áll. Már Csokonai nagyon szerette volna összevetni Dayka művét a francia eredetivel. »Tudományunknak s izlésünknek — írja már jelzett levelében Kazinczynak — e szegény hazában legnagyobb gáncsa az, hogy könyvek dolgában látunk szűköt. Sokért nem adtam volna, ha Dayka fordítását a Segrais originaljával egybevetettem volna.« Azóta épen száz év telt el, de tudomásunkkal ez az egybevetés még nem történt meg. Pedig a már érintett irodalomtörténeti szempontoknál fogva ezen korszak jelenségeinél az ilyen összehasonlítás nagyon fontos. Épen ezért, hogy az e költeményre vonatkozó anyagot a lehetőségig teljessé tegyük, közöljük itt még a Segrais költeményét francia eredetiben is az »Ecloues de Monsieur De Segrais« etc. (Paris, 1733) című nálunk elég ritka könyvből:

Troisième eclogue à Mademoiselle de Vertus.

Amire.

Tandis que je vais voir mon adorable Amire,
 Garde bien mes Troupeaux, mon fidèle Tityre ;
 L'Astre heureux et brillant de la mere d'Amour
 De l'Aurore vermeille annonce le retour.
 Il est tems de partir, adieu, mon cher Tityre.
 Garde bien mes Troupeaux, je vole vers Amire.
 Soit quand je reviendrai le Ciel en courroux.
 S'il me donne en allant un tems serain et doux.
 Pourvu qu'enfin j'arrive et qu'au moins je la voye,
 Que je meure aussi-tôt, je mourrai plein de joye,
 Qui peut en être vu d'un regard amoureux,
 Ne peut jamais avoir un destin malheureux,
 Que fait-elle à présent ? de quoi s'entretient-elle ?
 Où dois-je en arrivant rencontrer cette belle ?
 Sera-ce sous ses Pins aux Rameaux toujours verts,
 Où j'ai gravé nos noms en cent chiffres divers ?
 Sera-ce aux bords fleuris de la claire fontaine,
 Où je lui découvris mon amoureuse peine ?
 Et que doit mieux sentir un véritable amour,
 Ou l'ennui de l'absence, ou l'aise du retour ?
 Enfant maître des Dieux, qui d'un aile legere,
 Tant de fois en un jour vole vers ma Bergere,

Dis lui combien, loin d'elle, on souffre de tourment;
Vas, dis-lui mon retour, puis reviens promptement,
(Si pourtant on le peut, quand on s'éloigne d'elle)
M'apprendre comme elle a reçu cette nouvelle.
O Dieux! que de plaisir, si quand j'arriverai
Elle me voit plutôt que je ne la verrai,
Et du haut du côté qui découvre ma route,
En s'écriant, c'est lui, c'est lui-même sans doute,
Pour descendre en la rive elle ne fait qu'un pas,
Vient jusqu'à moi peut-être et me tendant les bras,
M'accorde un doux baiser de sa bouche adorable,
Baiser frivole et vain et pourtant délectable,
Et qui marque si bien à mes douces langueurs,
L'inestimable prix de plus grandes faveurs.
Inutiles pensers ou peut-être mensonges !
Un amant sans dormir se forge bien des songes.
Qui ne sait que tout change en l'empire amoureux,
Et qui peut être absent et s'estimer heureux ?
Mais pourquoi s'affliger d'une crainte mortelle
Pouvant tout espérer de mon amour fidèle ?
Espoir qui seul fais vivre un malheureux Amant,
Ne m'abandonne pas en cet éloignement ;
Tu pourrais adoucir la plus cruelle absence
Si tu ne venais point avec l'impatience.
Que loin de sa Bergere on sent durer les jours !
Et qu'auprès d'elle aussi les plus longs semblent courts !
Assis tous deux à l'ombre au pied de ce grand Hêtre,
Où par son jugement ma Musette champêtre,
Sur nos jeunes Bergers la guirlande gagna,
Lorsqu'un si grand dépit Alcandre en témoigna,
Chante, me dira-t-elle, et ne cesse de dire
La chanson que tu fis pour ta fidelle Amire.
Ton chant me charme plus que celui des oiseaux,
J'aime moins que ta voix, le doux bruit des ruisseaux.
Alors la regardant et la voyant si belle,
Amour m'échauffera d'une flâme nouvelle,
Peut-être aussi qu'alors amour la touchera
Elle voudra répondre et sa Chanson sera,
Qui chantera, Berger, si ton Iris ne chante,
Iris dont ton amour rend l'ame si contente.
Elle accompagnera l'aimable nom d'Iris
D'un regard languissant, d'un gracieux souris
Interpretes du coeur, quisembleront me dire
(Sans la peur de rougir elle aurait dit Amire.)
Ainsi puisse couler le reste de mes jours,
Adorant son visage, admirant son discours :

O les discours charmans ó les divines choses !
 Qu'un jour disait Amire en la saison des roses
 Doux Zephyrs qui regniez alors dans ces beaux lieux,
 N'en portátes-vous rien aux oreilles des Dieux ?
 Tels étaient les pensers de l'amoureux Cléandre
 Retournant vers les bords du Celtique Méandre
 Car quiconque a vû l'Orne aux tortueux détours
 Au Méandre fameux a comparé son cours.
 Daignez prêter l'oreille à ma Muse rustique,
 Digne sang de nos Dieux et des Dieux d'Armorique
 Dont toutes les vertus ont le grand coeur orné
 A qui jusqu'à leur nom, elles ont tout donné.

Az összehasonlításból Dayka teljes diadallal kerül ki. Fordításában a terjengő pásztori vers majdnem felére van összevonva a nélkül, hogy egyetlen költőibb (?) fordulat áldozatul esnék. Az eredeti vontatottsága, prózai hangja sokszor eleven szózatossággá változik a fordításban. Ilyen sorok: »Où dois-je en arrivant rencontrer cette belle — Mely völgyen hozza rám a nyájas szerelem«, »Si pourtant on le peut, quand on s'éloigne d'elle — Ha nem hint kelleme lépvesszőt szárnyaidnak« vagy ez a valóban művészi tömörítés: »Où par son jugement ma Musette champêtre, Sur nos jeunes Bergers la quirlande gagna — Hol sipom hangjára sipok némulának« és még több, megannyi bizonyosságai a Dayka kifejező erejének és a laposságokat kerülő jó ízlésének. Hosszas kísérletezések eredményei ezek az igaz, de hát ez a kísérletezés akkor különösen erényszámba ment. Töredékünk is egy újabb kis adat a Kazinczy-féle iskola költői gyakorlatának ismeretéhez.
